

اول: استيضاح و ساخت سياسي

استيضاح‌خواهان به‌خوبی توانستند صحنه استيضاح را به سود خود بچینند. از قدرت لابی خود در دالان‌های مجلس و بیرون آن بهره گرفتند و شاید از آن مهم‌تر در دفاع از استيضاح، گفتاری افناع‌کننده در باور مجلسیان برگزیدند. دو داده آماری از یک وب‌سایت را که یکی از چند ده پایگاه داده کتاب‌شناختی است، مستمسک قرار دادند و با بالا و پایین کردن منحنی‌ها سقوط دو پله‌ای جایگاه علمی ایران را نتیجه گرفتند و بلافاصله این «کود علمی» را به سیاسی‌کاری در «وزارتخانه‌ای که وظیفه‌اش تولید علم است» متصل کردند. علاوه بر چارچوب‌بندی گفتار، در عمل نیز استيضاح‌خواهان از چند هفته پیش از استيضاح توان پارلمانی و رسانه‌ای خود را برای فشار بر هیئت‌رئیس مجلس برای پذیرش استيضاح به کار بردند و در ده روز منتهی به استيضاح به‌طور کامل بر این موضوع تمرکز کردند. تیرهای سایه‌ها و روزنامه‌های حامی جریان استيضاح نشانگر این تمرکز قوی و عزم جزم است. اخبار خبرنگاران پارلمانی نیز در روزهای پیش از استيضاح و جُوروز استيضاح در مجلس حاکی از جدیت و توانمندی استيضاح‌کنندگان در در دست گرفتن فضای مجلس بود. در نهایت نیز استيضاح‌کنندگان به هدف مستقیم خود یعنی رأی آوردن استيضاح و خداحافظی فرجی داداندست یافتند. بدین ترتیب می‌توان استيضاح‌کنندگان را پیروز قاطع سیاست سنتی در این مقطع دانست.

دوم: استيضاح و افکار عمومي

اماد در سطح افکار عمومی نیز می‌توان استيضاح‌کنندگان را پیروز نسبی دانست. استيضاح‌کنندگان و مخالفان دولت با طرح ناامیدسازی از هر نوع اصلاحی به دست دولت به دنبال آن بودند که نشان دهند با روی کار آمدن دولت روحانی تغییری صورت نگرفته است و دولت هم‌چنان باید سیاستی را دنبال کند که آنان تعیین می‌کنند؛ البته آنان نیز قادرند دولت را برای هر انحرافی از این سیاست تنبیه کنند. استيضاح‌کنندگان در به‌تصویر کشیدن چنین فضایی موفق بودند. وقتی مخالفان تندرو دولت بتوانند سیاست‌های وعده‌داده‌شده روحانی و خواست حامیانش را به راحتی به چالش بکشند و مجریان آن را تنبیه و توبیخ کنند، چه امیدی به

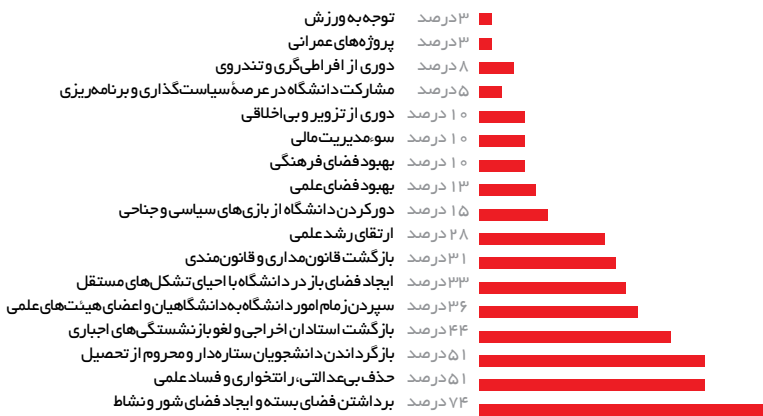
سياست استيضاح

آيا کار گزاران دولت از کنشگران دانشجویی در مواجهه با استيضاح عقب ماندند؟

علی غنری | پژوهشگر جامعه‌شناسی در دانشگاه آمستردام هلند

بافراگیر شدن شبکه‌های اجتماعی و امکان‌هایی که در مشارکت و حضور سیاسی مردم به وجود آمده، مشارکت گروه‌های غیررسمی بر پایه خواست‌ها و باورهای مشترک و افکار عمومی جامعه، بیش از پیش در سیاست تعیین‌کننده شده‌اند. آن‌چنان که امروزه قدرت احزاب و سازمان‌های رسمی سیاسی تنها با توان تغییر کرسی‌های رسمی حکومتی اندازه‌گیری نمی‌شود بلکه یک بده‌بستان قابل توجه با افکار عمومی و جریان‌های غیررسمی موسمی دارد. بدین ترتیب نمی‌توان یک واقعه سیاسی و پیامدهای آن بر چیدمان قدرت سیاسی را ارزیابی کرد بدون آن که تأثیر متقابل آن بر افکار عمومی مردم و بر گروه‌های غیررسمی را سنجید. با این توضیح، تأثیر استيضاح وزیر علوم به‌عنوان یک واقعه سیاسی باید در سه سطح (یک) نیروهای سیاسی رسمی یا صحنه رسمی سیاست، (دو) افکار عمومی جامعه و (سه) گروه‌های غیررسمی سیاسی مشارکت‌کننده در حوزه عمومی مورد بررسی قرار گیرد. تحولات پیرامون استيضاح وزیر علوم به‌وضوح محل تقابل و تقاطع این سه سطح را نشان می‌دهد. در این واقعه، جریان‌هایی که بر پایه سیاست سنتی عمل می‌کنند و بیش‌تر چشم به کرسی‌های قدرت دارند، تلاش کردند ساز و کارهای رسمی سیاسی را به خدمت بگیرند و با عزل وزیر غیرهم‌سو، قدرت خود را در ساخت سیاسی مستحکم کنند (سطح یک). اما از سوی دیگر با استيضاح یک هدف شاید کلان‌تری نیز دنبال شد و آن ناامید کردن افکار عمومی نسبت به دولت فعلی و جریان سیاسی و فکری رقیب بود (سطح دو). اما آن‌چه که از نگاه این جریان به‌واسطه رویکرد سیاسی و سیاست‌ورزی سنتی‌اش پوشیده بود، تأثیر کنش‌های جمعی جریان‌های غیررسمی بر صحنه سیاست است؛ کنشگری‌ای که می‌تواند به تبیین و بیان خواست‌ها و اعتراض‌های مخالف جریان اقتدارگرا بینجامد و این مطالبات را به عمق جامعه نفوذ دهد و به سیاست رسمی بقبولاند (سطح سه).

نمودار: درصد فراوانی خواست‌های دانشگاهی در نامه‌ها و پیتاها

دولت برای موفقیت در ادامه راه باید با نگاهی غیرسنتی به سیاست، تعامل و ارتباط خود با کنش‌های جمعی غیررسمی و کنشگران تغییرخواه جامعه را افزایش دهد؛ نیروهای اجتماعی‌ای که نشان داده‌اند در موفقیت‌های مهم، مؤثرترین نیروی سیاسی و تاکنون حامی تغییرات اصلاح‌طلبانه و تدریجی و سیاست‌های میان‌رشته‌دانه دولت بوده‌اند.

زام امور دانشگاه به دست دانشگاهیان و انتخاب رؤسای دانشگاه‌ها با نظر دانشگاهیان؛ ایجاد فضای باز در دانشگاه با احیای تشکل‌های مستقل و توقف بر خوردهای تبعیض‌آلود با تشکل‌ها و نهادهای قانونی دانشجویی؛ بازگشت قانون‌مداری و قانون‌مندی به دانشگاه؛ ارتقای رشد علمی؛ دوری دانشگاه از بازی‌های جناحی و سیاسی و تأکید بر استقلال و آزادی آکادمیک دانشگاه. بهبود فضای علمی و فرهنگی، دوری از تزئین و بی‌اخلاقی و دوری از افراط و تندروی در دانشگاه‌ها از دیگر مطالبات بیان‌شده دانشگاهیان است که در خلال سطور نامه‌های حمایت از فرجی دانا قابل رؤیت است. با بررسی و تحلیل آماری ۴۱ نامه سرگشاده منتشر شده در هفته منتهی به استیضاح در حمایت از وزیر علوم، می‌توان به ارزیابی جمعی از درصد فراوانی اشاره به خواست‌های مصرح در بیانیه‌ها دست پیدا کرد (نگاه کنید به نمودار). برای نمونه در ۷۴ درصد نامه‌ها به فضای شور و نشاط و امید در دانشگاه‌ها و برداشته شدن مدیریت محدودیت‌گرا اشاره شده است.

نتیجه‌گیری: برنده کیست؟ بازنده کیست؟

دولت تدبیر و امید و کارگزارانش که بنا بر تعریف باید بازیگر میدان سیاست رسمی و درون حکومت باشند، توفیق چندانی در مواجهه با استیضاح نداشتند. دولت باید شکست در مقابل استیضاح‌کنندگان را بپذیرد؛ چرا که از حضور یک وزیر و شخصیت «فرهیخته، اندیشمند، صاحب‌نظر و مدیر» - به گفته رئیس‌جمهور - محروم شد. این که چه دلالی باعث شد در یک رقابت رسمی دولت وزیری را که باز هم به گفته شخص رئیس‌جمهور توانسته است در فرصتی نیمه‌ماهه «فضای کم‌سابقه‌ای از آرامش و نشاط راد دانشگاه‌ها ایجاد کند» از دست بدهد، باید مورد واکاوی دقیق قرار گیرد؛ چرا که ادامه روند شکست‌ها در میدان رسمی پروژه نامیدسازی از دولت را با توفیق روبه‌رو می‌کند. اما مروری بر اتفاقات سیاسی پیرامون استیضاح وزیر علوم از منظر بازتر از نگاه سیاسی سنتی نشان می‌دهد استیضاح‌کنندگان هر چند در سطح رقابت جریان‌های سیاسی در درون سیاست رسمی پیروز بودند و هم چنین در هدف کلی نامیدسازی در سطح افکار عمومی توفیق نسبی داشتند، اما در سطح حوزه عمومی پیروزی با کنشگران تغییرخواه و دانشگاهی بود. کنشگرانی که توانستند خواست‌های خود را به صورت مدون و مشخص بیان کنند و موجبات پابندی دولت، و حتی جریان‌های سیاسی معقول مخالف دولت، به ادامه راه فرجی دانا فراهم آورند. اظهار نظرهای فردی به صورت مصاحبه و یادداشت و مقاله و کنش‌های جمعی در قالب نامه‌های سرگشاده حاوی مجموعه خواست‌هایی بود که توسط هزاران دانشجو، دانشگاهی و دانش‌آموخته و بدنه اجتماع در رابطه با دانشگاه و آموزش عالی تبیین، بیان و چارچوب‌بندی شد که امکان ناپدید شدن آن‌ها در آینده برای کارگزاران دولت دشوار و هزینه‌بر خواهد بود. بدین ترتیب می‌توان نتیجه گرفت که دولت برای موفقیت در ادامه راه باید با نگاهی غیرسنتی به سیاست، تعامل و ارتباط خود با کنش‌های جمعی غیررسمی و کنشگران تغییرخواه جامعه را افزایش دهد؛ نیروهای اجتماعی‌ای که نشان داده‌اند در موفقیت‌های مهم، مؤثرترین نیرو و حامی تغییرات اصلاح‌طلبانه و تدریجی و سیاست‌های میان‌رشته‌دانه دولت بوده‌اند. □

پیشبرد دیگر وعده‌های دولت می‌توان داشت؟ هر چند داده‌های دقیقی در مورد تغییر افکار عمومی نداریم اما منطقاً اگر دولت توان نگاه داشتن وزیری مورد قبول حامیان جوان و دانشگاهی خود را ندارد، چه تضمینی است که بتواند دیگر کارگزاران خود را در سه سال باقی‌مانده حفظ کند. هر چند شاید انتصاب محمدعلی نجفی به سرپرستی وزارت علوم و تأکید رئیس‌جمهور بر ادامه مسیر بالابردن کیفیت و توسعه مسائل فرهنگی و اخلاقی در دانشگاه و حفظ آرامش در سطح دانشگاه‌های کشور توسط سرپرست جدید، پاتکی بر سناریوی ناامیدسازی بود، ولی واقعیت این است که این گفته‌ها و انتصاب‌ها تأثیر قابل توجهی در دایره افکار عمومی از نتیجه استیضاح ایجاد نمی‌کند. آن چه که برای عموم جامعه قابل فهم و درک است بر کناری «وزیر» در یک زمان معین است. این که نجفی چقدر با فرجی دانا هم‌سو است یا این که دولت تا چه اندازه مصمم است سیاست‌های کلی وزارت علوم را ادامه دهد، امری است زمان‌بر که نمی‌تواند جایگزین شوک لحظه‌ای استیضاح شود. شفاف‌سازی در مورد بورسیه‌هایی «غیرقانونی» و رونمایی از فساد پشت‌پرده بورسیه‌ها هزینه‌ای بود که استیضاح‌کنندگان در برابر افکار عمومی پرداخت کردند. اما در مجموع پروژه نامیدسازی حامیان امیدوار دولت در طرح استیضاح موفق عمل کرد؛ چرا که فساد هشت سال گذشته چیزی نبود که از چشم هواداران دولت پوشیده مانده باشد و آن چه محل شک هواداران می‌توانست باشد، توانایی و اراده دولت در تغییر سیاست‌های مخرب و کوتاه کردن دست مفسدان بود.

سوم: استیضاح و کنشگران دانشگاهی

اعلام وصول استیضاح وزیر علوم توسط هیئت رئیسه مجلس، آغاز ده روز پر تحرک برای دانشگاه و بیان خواست‌های جامعه دانشگاهی بود. در این ده روز دهه‌نامه و بیانیه در حوزه عمومی منتشر شد که نشانگر درگیر شدن و کنشگری هزاران دانشجو و استاد دانشگاه در فصل تعطیلی دانشگاه‌ها بود. در بیانیه‌ها و نامه‌هایی که خطاب به مردم، نمایندگان مجلس و رئیس‌جمهور نوشته شد، نام حدود دویست تشکل دانشگاهی از دهه‌ها دانشگاه کشور به چشم می‌خورد. هزاران استاد دانشگاه، عضو هیئت علمی و دانشجو با شیوه نامه سرگشاده تلاش کردند به استیضاح سیاسی و کنش نشان دهند و از وزیر علوم حمایت کنند. حمایت‌هایی که اگر چه از منظر سیاست سنتی در حفظ وزیر شکست خورد اما از منظر سیاست جاری و امروزی نتیجه‌بخش بود. در کنار نامه‌های حمایتی، مطالبات عینی و روشنی از دانشگاه تبیین یافت و در حوزه عمومی بیان شد. نگاهی به این نامه‌ها و بیانیه‌ها نشان از آن دارد که اکثر آن‌ها ضمن اعلام حمایت از روحانی، دورنما و تصویری از دانشگاه مطلوب و وضعیت جدید را نیز به تصویر می‌کشند. نامه‌ها و بیانیه‌ها و اظهار نظرها عمدتاً خواست تغییر و مطالبات مردم در انتخابات ۹۲ را به جریان‌های سیاسی و استیضاح‌کنندگان و مردم یادآور شده‌اند. ضمن آن که جملگی تصویری به دست می‌دهند از اتفاقاتی که در هشت سال دولت نهم و دهم بر دانشگاه و دانشگاهیان رفته است. امضاکنندگان نامه‌ها این استیضاح را در شرایطی که نه ماه پیش‌تر از وزارت فرجی دانا گذشته است اقدامی با اهداف سیاسی و برای مایوس کردن مردم ارزیابی کرده‌اند. مطالباتی که در این بیانیه‌ها بیان شدند، هر چند اشتراکات بسیاری داشتند، ولی وسعت قابل توجهی از حوزه‌های دانشگاهی را هم در بر می‌گرفتند. استیضاح‌طلبان در جلوگیری از طرح خواست‌هایی در این مدت که از سوی جامعه دانشگاهی تبیین شد، شکست خوردند. هم چنین هویت و جریانی که در ضمن این کنش‌ها شکل گرفت و پیوندهایی که در میان جامعه دانشگاهی، نه بر اساس یک رابطه سازمانی بلکه، بر مبنای خواست‌هایی مشترک برقرار شد، از دیدگان آن‌ها پنهان ماند. با تحلیل محتوایی حدود پنجاه بیانیه و نامه دانشگاهی منتشر شده در هفته منتهی استیضاح می‌توان چنین مطالباتی را در ایده‌های مطرح شده توسط جامعه دانشگاهی کشور بسته‌بندی کرد: ایجاد فضای شور و نشاط و پویایی در دانشگاه و برطرف کردن فضای رخوت و «آرامش قبرستانی» با برداشتن مدیریت و نگاه امنیتی از دانشگاه؛ مقابله با بی‌عدالتی، رانت‌خواری و فساد علمی در دانشگاه؛ بازگرداندن دانشجویان محروم از تحصیل و لغو دستورالعمل ستاره‌دار کردن دانشجویان؛ بازگشت استادان اخراجی و توقف بازنشستگی‌های اجباری؛ سپردن

یادداشت‌ها
 ۱. نگاه کنید به صفحه‌های اول روزنامه وطن امروز در هفته منتهی به استیضاح به ویژه روزهای ۲۶، ۲۸ و ۲۹ مرداد (روز استیضاح) و همچنین سه شماره پیش از استیضاح کیهان ۲۸، ۲۷ و ۲۹ مرداد که به‌طور کامل به استیضاح اختصاص داشتند.
 ۲. مجموعه نسبتاً کاملی از این نامه‌ها را می‌توانید در لینک زیر ببینید:
https://bitly.com/bundles/o_7bo9115g003/
 ۳. سخنان رئیس‌جمهور در تقدیر از فرجی دانا پس از استیضاح در جمع علما و فضایی اردبیل.
 ۴. دفاع روحانی از فرجی دانا در هیئت دولت.